

on the idea of creativity that it has become normative. In addition, the theory of creativity and irrationality of action, as it turned out, are best suited to take into account the trends of economic, political and socio-psychological development of the present. The theory of creative economy has become a mean to bring the world economy out of the long-term financial crisis, to form a positive image of the states and consolidate leadership positions in the world. Indeed, it can be argued with certainty that the development of theories of creativity contributed to the rise and irrationality, but the preconditions and factors of this process raise doubts as to their truly humanistic, and socio-positive qualities. Consequently, the tendencies of creativity and irrationality, as ambiguous, require careful and systematic research, through which it would be possible to control their influence on man and society.

References

1. Akerlof Dzh., Shiller R. Animal Spirits: How Human Psychology Drives the Economy, and Why It Matters for Global Capitalism. – M.: ООО «Yunayed Press», 2010. – 273 s.
2. Ariely Dan. Predictably Irrational: The Hidden Forces that Shape Our Decisions. – M.: ЗАО «Mann, Ivanov i Ferber», 2010. – 296 s.
3. Florida Richard. The New Urban Crisis: How Our Cities Are Increasing Inequality, Deepening Segregation, and Failing the Middle Class – and What We Can Do About. Hardcover, First Edition (U.S.), 2016. – 336 s.
4. Florida Richard. The Rise of the Creative Class. And How It's Transforming Work, Leisure and Everyday Life. – M.: Klassika–XXI, 2007. – 421 s.
5. Goleman Daniel. Emotional intelligence. per. s angl. A. P. Isaevoi. – M.: ACT: ACT MOSKVA; Vladimir: VKT, 2009. – 478 s.
6. Hawkins John. The Creative Economy. How People Make Money From Ideas. – M.: Klassika–XXI, 2011. – 256 s.
7. Joas H. Creativity of action. per. s nem. – SPb.: Aleteia. 2005. – 320 s.
8. Kahneman D. Maps of Bounded Rationality: Psychology for Behavioral Economics. American Economic Review. – 2003. – Vol. 93, No.5. – S.1449–1475.
9. Landry Charles. The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators. – M.: Izdatelskii dom «Klassika–XXI», 2011. – 399 s.
10. Mayer John D. Salovey, Peter. Caruso, David R. 2008. Emotional Intelligence: New Ability or Eclectic Traits? American Psychologist, September. – Vol.63, No.6. – P.503–517.
11. Potts Jason, Cunningham Stuart, Hartley John, Ormerod Paul. 2008. Social network markets: A new definition of the creative industries. Creative Destruction. – Vol.1, No1.
12. Rybka N. M. Kreativnost' kak modus tvorchestva v epokhu hlobalizatsyy. Tvorchestvo kak natsyonal'naya stikhiya. Smysl tvorchestva: innovatsyy u Dasein: sbornik statey / pod red H. E. Alyava, O. D. Masloboevoy. – SPb.: Izd-vo SPbHEU, 2016. – S.140–147.
13. Simon Herbert A. Rationality as Process and as Product of Thought. Richard T. Ely Lecture // American Economic Review, May. – 1978. – Vol.68, No.2. – P.1–16.
14. Throsby David. Economics and Culture. per. s angl. I. Kushnarevoi; Natc. issled. un-t «Vysshiaia shkola ekonomiki». – M.: Izd. dom Vysshei shkoly ekonomiki, 2013. – 256 s.
15. Tversky A., Kahneman D. Rational choice and the framing of decisions. The Journal of Business. – 1986. – Vol.59, 4. S/ 251–278.

Рибка Н., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та методології науки, Одеський національний політехнічний університет (Україна, Одеса), ntrybka@gmail.com

Сучасне суспільне буття: креатив та ірраціоналізм

Метою статті є дослідження генези та взаємодії таких суттєвих ознак сучасного суспільного буття, як креативність та ірраціональність. Визначено походження ідей креативності та ірраціональності сучасної діяльності: це особливості та стан сучасної економічної сфери. Підкреслюється, що розвиток теорій креативності сприяв піднесенню її ірраціоналізму, але передумови та чинники цього процесу викликають сумніви,

щодо їх дійсно гуманістичних, та соціально-позитивних якостей. Зазначено, що тенденції креативності та ірраціоналізму, як неоднозначні, потребують ретельних та систематичних досліджень, завдяки яким можливо було б контролювати їх вплив на людину та суспільство.

Ключові слова: діяльність, теорії діяльності, креативність, креативна економіка, ірраціоналізм, ірраціональність.

* * *

УДК 141.319.8

Рубан О.,
викладач суспільних дисциплін
коледжу СНАУ, пошукач Інституту філософії
ім. Сковороди НАН України (Україна, Суми),
rubanrov@ukr.net

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДНИХ ОСНОВ У ФІЛОСОФСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ З ГЕНДЕРНО- РОЛЬОВОЇ ТЕМАТИКИ: ПАРИТЕТНИЙ ПІДХІД

У філософській літературі можна виділити декілька світоглядних підходів щодо проблеми гендерних ролей. Найбільш вираженими є два протилежних: патріархальний і феміністичний. Стаття містить аналіз філософського світоглядного історичного поля, починаючи з античності і закінчуючи дослідженнями наших сучасників, яке стало підґрунтям формування паритетних світоглядних основ з гендерно-рольової тематики, як звільнення від крайнощів патріархального та феміністичного підходів.

Культурна спадщина України переконливо свідчить про сильні позиції жінки в суспільстві. Аналіз стану гендерних відносин в українській історії дає можливість стверджувати, що поява паритетного підходу є історично об'єктивною закономірністю і на сучасному етапі відповідає глибинним тенденціям розвитку людського буття.

Ключові слова: гендерно-рольова проблематика, паритетні відносини, андрогінність, феміністичність, маскуліністичність, метаантропологія, андрогін-аналіз, буденне буття, граничне буття, метаграничне буття.

У філософській літературі можна виділити декілька підходів щодо проблеми у гендерно-рольовій сфері. Найбільш вираженими є два протилежних: патріархальний і феміністичний. Зміни останнього часу дають можливість стверджувати про появу нового підходу, а саме паритетного, який передбачає рівні можливості кожної статі в процесі особистісного зростання та суспільної активності.

Мета статті – проаналізувати філософське історичне поле, яке стало підґрунтям формування паритетних світоглядних основ із гендерно-рольової тематики як звільнення від крайнощів патріархального та феміністичного підходів.

Ідеї паритетного підходу можна зустріти в класичних роботах М. Бердяєва, Е. Фромма, К. Юнга. Даний підхід маніфестований і в дослідженнях сучасних філософів і психологів – С. Бем, С. Крилової, Л. Ставицької, Н. Хамітова.

Філософське осмислення суспільного значення статевих розбіжностей у європейській традиції започатковано у роботах мислителів античності. У стародавніх формах філософії стверджується, що чоловіче начало є уособленням Логосу, Духу, а жіноче не що інше, як Природа, Стихія, Матерія.

У середньовічній філософії продовжується традиція, яка протиставляє форму і матерію, душу і тіло, раціональність і емоційність, маскуліністичність і феміністичність.

Філософи Нового часу розвивають уявлення про полярну опозицію духовного і тілесного, раціонального і природного, такого, що пізнає і те, що пізнається. Ж. Ж. Руссо, І. Кант, Г. Ф. Гегель продовжують традицію

поділу суспільства – починаючи із виховання («Еміль, або про виховання» (1762)), можливостями пізнання («Феноменологія духу») і суспільною активністю (І. Кант – ідея активних і пасивних громадян – жінки, діти, робітники – пасивні громадяни, об'єкти, а не суб'єкти політичного життя) – чітко визначені ролі як для чоловіків, так і жінок. Паралельно розвивається ідея І. Канта щодо людини, яка не може слугувати засобом для досягнення мети іншого (І. Кант «Трактати і письма. – М., 1980»).

У зв'язку з цим, можемо зазначити, що філософи, відносно даного питання, часто опинялися в досить незручному становищі: з одного боку, починаючи з Епохи Просвітництва, не визнавати жінку повноцінною людиною було неможливо, не сучасно, але з іншої з'ясувалося, що їй невластиві якраз ті якості, які їй відрізняють власне природу людини від всякої іншої.

Окремо зазначимо позитивний вплив економічних проблем на гендерно-рольову ситуацію. Процес капіталізації впливає на реалізацію мрії про рівність і партнерство між статями.

Так, послідовники західних соціалістів розглядали диференціацію чоловічого і жіночого у культурі з соціальної точки зору. У романі «Що робити?» М. Чернишевський підняв тему емансипації до рівня найбільш значущих проблем російського суспільства. Для нього гуманізація відносин між статями необхідна основа радикальних змін у суспільстві. Він розглядав емансипацію як процес, в рівній мірі необхідний як чоловікові так і жінці [14].

М. Чернишевський був переконаний, що в перетворенні відносин між статями, перерозподіл праці між ними, у встановленні партнерства, рівності, взаємної довіри й поваги чоловік повинен бути не просто активним началом, але, якщо потрібно, і «началом страждання» – адже на ньому лежить провина за багатівкове рабство жінки. Це була найяскравіша ознака розпочатого процесу поділу сфер приватного і суспільного життя і розбудови сімейних відносин на нових, партнерських засадах.

Фактично П. Чернишевський та інші послідовники західних соціалістів, такі як М. Михайлов, Н. Пирогов, І. Сеченов, М. Костомаров обговорювали проблему гендерної диференціації і стратифікації суспільства, її асиметрії, несправедливості й необхідність подолання цієї проблеми.

Один із фундаторів філософії персоналізму М. Бердяєв продовжує та розвиває міркування Платона, ставлячи ідею андрогінізму в центр своєї філософії статі. Він пише: «Стать – це те, що повинно бути подолане, стать – це розрив. Поки залишається цей розрив – немає індивідуальності, немає цілісної людини». І продовжує: «Чоловік тільки стать, половина, він продукт світової розірваності... І жінка – стать, половина» [2, с. 222]. Отже, подолання статевої розірваності М. Бердяєв вбачає в подоланні статі через утвердження нової цілісної індивідуальності. А після цього з'єднання з іншою цілісною індивідуальністю через любов-андрогінізм, що долає половинчастість.

М. Бердяєв пропонує ідею творчого андрогінізму, що долає розірваність статей через дух та в душі.

Ідеї М. Бердяєва відносно гендерної тематики суперечливі. З одного боку, автор стверджує, що справжній вигляд людини не чоловік і жінка, а

андрогін («Сенс творчості», «Метафізика статі та любові»). У подоланні статі народжується «нова людина», яка відновлює в собі «андрогінний образ і подобу Божу, спотворений поділом на чоловіче та жіноче в людському роді. Таїна про людину пов'язана з таїною про андрогінне». В андрогінному чоловік і жінка неподільні. Бердяєв вважає, що як у чоловіка є жіноче, так і у жінки чоловіче мужнє, при відновленні початкової андрогінності один з одним поєднуються жіноче начало в чоловікові та чоловіче в жінці. З іншого, андрогін більш за все чоловік з жінкою всередині, ніж жінка, «що увібрала» в себе чоловіка. Також Бердяєв негативно ставився до руху за права жінок, вважаючи, що відстоюючи рівні права жінок із чоловіками, феміністки перетворюють жінку з повноцінної істоти, яка має власне призначення, в «недочоловіка».

Призначення жінки, за Бердяєвим, не просто дітонародження (як вважали в той час консерватори), але і не копіювання чоловіка. Її призначення в тому, щоб проявляти Вічну Жіночність, тим самим спонукаючи чоловіче начало на творчість. Творчість, на думку Бердяєва, сенс поділу людського роду на дві статі. «Бути Данте – це високе покликання, але не менш високе покликання – бути Беатріче» [2, с. 236]. Єдність чоловіка і жінки має бути не у фізичній близькості, а в творчому акті, результат якого не народження нової смертної істоти, а поява безсмертних ідей. Таким чином, М. Бердяєв у своїх роботах розглядає та підтримує традиційність поглядів, з іншого підкреслює соціально важливі аспекти чоловічого та жіночого, так і не поєднавши цю проблематику у окремі роботи.

Послідовник З. Фрейда Е. Фромм у своїй роботі «Чоловік і жінка» стверджує, що часи змінюються. Перша половина ХХ століття вносить зміни в стереотипи патріархального суспільства, яке проголошує: жінки знаходяться в чуттєвому світі; жінки марнославні; жінки як діти, тому не можуть бути гарними організаторами; жінки не такі сильні, як чоловіки; жінки, основне, привабливі. Реально: чоловіки марнославні; чоловіки теж ведуть себе як діти (ін'єкції, відношення до болю, витримка в складній ситуації). ХХ століття вносить свої корективи зменшується суттєва різниця між статями, головне різниця в культурі та вихованні [9, с. 116–117]. Е. Фромм наголошує на потребі усвідомити різницю в категоріях «рівність» і «рівноправ'я», де рівність, на думку автора, означає «ідентичність», відсутність відмінностей між чоловіком і жінкою веде до автоматизації індивідуума та може сприяти процесу породження пересічних особистостей, актуалізації проблеми самотності та нудьги у відношеннях між чоловіком і жінкою. Реалізація ідей рівноправ'я створює умови для реалізації особистості в залежності від її індивідуальних особистісних особливостей, а не від статі. Зменшується проблема «маркетингової орієнтації», при якій особистість сприймається як товар, і наші ролі повністю залежать від очікувань суспільства, а індивідуальні якості відходять на другий план [9, с. 118–122].

Інший німецький філософ початку ХХ століття Р. Зіммель, досліджуючи природу жінки, по суті, починає з твердження, що розгляд людської цивілізації не нейтральний відносно статі, як це може здатися на перший погляд. Аналізуючи дану ситуацію, очевидно стає чоловіча домінанта, позиція іншої

половини людства, жінок, майже не відбита. Аргументи Р. Зіммеля ґрунтуються в більшій частині на критичному аналізі гегелівської філософії, де мистецтво, мораль, соціальні ідеї і теоретичне знання, словом, вся культура розуміється як спроба людини з'єднати реальність з Ідеєю і здолати тим самим суб'єктно-об'єктний дуалізм. Автор вважає, що принижувати жінку лише тому, що їй не властиві ці спроби, абсурдно, оскільки жінка існує на преуалістському рівні (поза суб'єктно-об'єктивним дуалізмом), так званий недолік логіки або розуму у жінок, який приписує класичний патріархат, не є їх недоліком, це, швидше показник їх комфортного існування, якого чоловіча стать відчайдушно намагається досягти. За Зіммеlem, головна помилка відносно жінки полягає в тому, що ми не враховуємо асиметрії, як на емпіричному, так і на метафізичному рівнях в природі двох статей. Але коли ми розглядатимемо відмінності в поведінці і діяльності двох статей в світлі апріорного принципу, вважає автор, ми переконаємося, що лише чоловіки «страждають» у позиції суб'єктно-об'єктивного дуалізму, і багато речей, які приголомшують нас зараз і вважаються дивацтвом чи загадковою в жінках, стануть зрозумілі [5].

Інший психолог-мислитель Ерік Еріксон, використовуючи поняття «статева ідентичність», запропоноване З. Фройдом, набуття ідентичності розглядає через призму норми та патології гендерного та сексуального розвитку індивіда. Характеризуючи особливості психосоціального розвитку та засвоєння статевих ролей у юнацькому віці, вважає, що молодим жінкам важче досягти відчуття ідентичності в суспільстві, в якому жінка тривалий час вважалася другорядною істотою. Саме тому феміністичний рух, на думку автора, допомагає жіноцтву досягти сприйняття позитивної ідентичності, розкриваючи можливості професійного, громадянського зростання. Проте суспільство, як правило, орієнтує на розвиток лише однієї грані: я-маскуліності чи я-фемініності замість того, щоб розвивати природою дану андрогінність.

Учень і послідовник З. Фрейда Карл-Густав Юнг вважав, що в структурі позасвідомого є і чоловіче, і жіноче начало. В індивідуальному позасвідомому чоловіка міститься його жіноча сторона – аніма, символами якої є Діва Марія, Мона Ліза, Жінка-мати. Архетипний зміст анімуса – підсвідома чоловіча сторона особистості жінки. Стать є роллю, яка дається природою, у процесі індивідуалізації відбувається відкриття цілісного, вихід за межі статевої належності, проникнення в архетип Самості, який поєднує і жіноче, і чоловіче начала в одній людині. «Відкрити себе» – значить прийняти інтеграцію чоловічого та жіночого в собі такою, якою вона є. Таким чином, ідею про бісексуальну природу людини З. Фрейда розвинув К. Юнг. Утілення жіночого початку в чоловічому несвідомому (аніма) і чоловічого в жіночому (анімус) – є значними архетипами, які є регуляторами поведінки людини. Цей архетип складається з витіснених, нереалізованих рис особистості, які залишаючись у несвідомому, на думку автора, є багато в чому небезпечними. Усвідомлення чоловіком своєї внутрішньої жіночності (аніми), а жінкою – мужності (анімуса) приведе до відкриття й інтеграції істинної сутності, що є показником особистісного зростання [1].

Основою ідеєю аналітичної психології є ідея індивідуалізації, тобто розширення свідомої частини

особистості і збільшення здатності до рефлексії своєї самості. Процес індивідуалізації обов'язково передбачає примирення людини зі своїми тіншовими сторонами, а також інтеграцію чоловіком зі своїм фемінним елементом, а жінки відповідно з маскуліним. Ці процеси не такі вже й очевидні, адже чоловік, ідентифікуючись зі своєю маскуліністю ховає свою фемінність, йому нелегко примиритися зі своєю Анімою. Так само жінці нелегко примиритися зі своїм Анімусом, вона витісняє природну маскуліність і не завжди перебуває в гармонії з нею. Ці процеси посилені у патріархальному суспільстві.

Схожою до точки зору К. Юнга є і позиція Р. Джонсона, який вважає, що розвиток людини може продовжуватись, якщо аніма (анімус), усвідомлений як такий, займе положення між свідомим Его і несвідомим внутрішнім світом і стане посередником між ними, допомагаючи, в прояві різних форм активності [8]. Отже, прийняття своєї другої половини є однією з важливих умов попередження стресів гендерної природи (криз гендерної ідентичності, гендерно-екзистенційних криз).

Сучасні психоаналітичні дослідження піддали критиці ортодоксальні погляди З. Фрейда на природу сексуальності, вважаючи, що сексуальність людини і відповідна ідентичність розвивається в значній мірі не під впливом біологічної інстинктивної природи, а за участю соціуму, тобто збільшується акцент не на статевих, а на гендерних аспектах ідентичності особистості.

Особливості трактування гендерних ролей розкрито у творчості англійської літераторки В. Вульф. Вона зосередила увагу на існуванні в європейській культурі поєднання в людині жіночого та чоловічого начала. Дослідниця доводить незалежність світоглядної позиції від статі, можливості формування паритетних гендерно-рольових відносин і лише в контексті соціальної заангажованості має місце поділ обов'язків та можливостей людей за статевим принципом [3].

Концепція андрогінії була запропонована на початку 70-х років американським психологом С. Бем [15]. Універсалізація гендерної поведінки – нова вимога часу, необхідна умова універсалізації гендерних ролей. Андрогінність – одночасне поєднання високорозвиненої фемініності та маскуліності в одній людині, незалежно від статі. Андрогінність не є протиставленням жіночності та мужності. Вона є втіленням їх інтеграції, поєднання – вбирає в себе все краще з обох статевих ролей. Андрогінність в людині, незалежно від її статі, передбачає різнобарвність її рольової поведінки та високих соціально адаптованих здібностей. Спостереження засвідчили, що висока андрогінність властива одарованим людям. Андрогіні є успішними, досконалими особистостями в різних сферах життя.

Сучасний український філософ, письменник Н. Хамітов формує власне бачення феномену статі та гендеру. Його фундаментальною особливістю стає концепт андрогінізму, як ознаки внутрішньої цілісності особистості та комунікативної цілісності у стосунках між особистостями – передусім у просторі сім'ї. Аналізуючи ситуацію в українській родині, спираючись на власні методології – метаантропологію та андрогін-аналіз, автор говорить про існування трьох типів сімей: авторитарна (домінантна, патріархальна), відчужена (гермафродітна), партнерська (андрогінна). В авторитарній родині відбувається придушення

особистісного начала членів сім'ї тим, хто домінує фізично, психологічно або фінансово; на цій основі відбувається становлення авторитарних відносин, які несвідомо переносяться на більш широкий соціальний контекст. Відчужена сім'я передбачає автономізацію, віддаленість членів сім'ї, що приводить до формування атмосфери байдужості. Саме в такій родині яскраво проявляється феномен «самотності у двох». Людина, вихована в такій сім'ї часто вже в дитинстві переживає ідею абсурдності власного існування, а потім в якості компенсації прагне ввійти до складу соціальних груп та об'єднань, активність яких є девіантною. У партнерській сім'ї атмосфера турботи, душевності та любові не протидіють свободі; це сприяє становленню партнерських відносин, сприяє розвитку особистісного начала, що актуалізує членів такої сім'ї на отримання єдності свободи та любові [10, с. 232–233].

Андрогінізм автором трактується як поєднання духовності – вищого вияву чоловічості й душевності – вищого аспекту жіночості, при цьому «вони взаємодіють у внутрішньому світі особистості незалежно від її фізичної статі. На такому шляху гендерні дослідження стають філософією статі, яка вивчає глибинні екзистенційні конфлікти чоловічого та жіночого у буденності та граничному бутті та їх розв'язання в метаграничному бутті через набуття стану андрогінної цілісності» [12]. Н. Хамітов виділяє буденне, граничне та метаграничне буття людини.

Буденне буття – це такий вимір людського буття, де людиною керують воля до самозбереження та воля до продовження роду. В буденності відношення статей будуються за моделлю: «Я – Воно» або «Я – Об'єкт». Саме на цьому рівні породжується маніпуляція однієї статі іншою. Жінка відчуває себе жінкою, а не особистістю, подібне відбувається і з чоловіком – актуалізуються фізично-тілесні якості людини, а не особистісні, в наслідок чого прогресують гендерно-рольові стереотипи.

В граничному бутті людиною керують інші типи волі: воля до влади, з одного боку, і воля до самотворення та культуротворення, – з іншого. Воля до влади зумовлює граничне посилення маніпуляції однієї статі іншою. Саме на шляху волі до влади протистояння, не продуктивна конкуренція між чоловіком та жінкою стає більш болючою. Результатом може бути усамітнення особистості, іноді у напрямку актуалізації особистості, а іноді, усамітнення посилює процес відчуження статей.

В метаграничному бутті, де людиною керують такі типи волі, як воля до толерантності та воля до любові, відбувається об'єднання чоловічої та жіночої статей через любов. Жінка та чоловік як біологічні статі, розвиваючи свою гендерну стать. Цілісні особистості складають андрогінне ціле. Така андрогінна єдність виступає об'єднанням двох автономних актуалізованих особистостей.

Всі перелічені особливості внутрішньої чоловічості та жіночості є цінними та необхідними. Але вони розквітають, лише доповнюючись протилежними. Тому подолати відчуженість статей можна шляхом конструктивного взаємодоповнення чоловічих та жіночих рис у духовно-душевному спілкуванні та співпраці чоловіка і жінки.

Внутрішня чоловічість та жіночість є ознакою кожної особистості, незалежно від біологічної статі. Є фімінні

чоловіки, ті, що мають внутрішні риси жінки, і маскуліні жінки, ті, яким властиві риси чоловіка. Внутрішня стать може гармоніювати з біологічною, а може суперечити біологічній статі (а подеколи й соціальній). Таким чином, взаємодоповнення чоловічих та жіночих рис повинне відбуватися не лише у комунікації особистостей, а й у межах особистості.

Ідеї Н. Хамітова знаходять підтримку та продовження у роботах С. Крилової. Досліджуючи феномени краси та любові, автор характеризує сучасну епоху спрямованістю людства до комунікативної відкритості, діалогічності, толерантності. Не буде перебільшенням сказати, що смисловим осередком і толерантності, і відкритості, і діалогічності є любов. Автор звертає увагу на те, що любов до себе підвищує не тільки саму людину, вона підвищує людей, які знаходяться поряд.

Дуже часто в буденній свідомості поняття «егоїзм» та «любов до себе» отожднюється. Але егоїзм та любов до себе – це принципово різні речі. Егоїст, на думку С. Крилової, байдужий або не терпимий до інших, внаслідок байдужості до себе, до власної особистості. Тому, він нездатний на діалогові стосунки, бо «чує лише себе» та «грає на публіку» процес саморозвитку він вважає завершеним. Таке ставлення до себе, на думку авторки, є замкненим і веде до нарцисизму, що рано чи пізно може призвести до фундаментальних екзистенціальних криз.

Любов особистостей, що вже вийшли за межі любові до себе та прагнуть більшого, означає еротичну любов. Продовжуючи ідеї Е. Фромма: «Парадокс любові в тому, що дві істоти становлять одне ціле і все ж залишаються двома істотами» [8], С. Крилова перевагу в стосунках віддає еротичній любові, яка сприяє єдності двох особистостей у нову цілісність, яка посилює унікальність кожної статі.

Справжня еротична любов означає не тільки взаємне екзистенціально-психологічне доповнення, а й збагачення. Йдеться про жінку, яка не втрачаючи своєї душевності, стає активною та філософічною, набуває стратегічного мислення, і чоловіка, який стає тактовним та гнучким у прийнятті рішень та проведенні їх у життя. Така еротична любов сприяє набуттю самодостатності, позбавляючи інфантилізму як чоловіка, так і жінку [6].

Любов і творчість як об'єктивації у метаграничному бутті переходить у любов і творчість як актуалізацію – самотворення і творення продуктивної комунікації – через феномени – толерантності, свободи, що означає глибинне очищення та олюднення буття – екзистенційне очищення людського буття [11, с. 32–36; 13, с. 122–129].

Потрібно виходити за межі буденного, долати граничне та творити і бути щасливими у співтворчості метаграничного буття. Це сприятиме формуванню гендерно-збалансованого суспільства, коли чоловіки та жінки рівні для реалізації своїх індивідуальних можливостей на всіх рівнях організаційної структури. Пам'ятаємо, що чоловік і жінка різні, але повинні бути рівні, в першу чергу в можливості особистісного розвитку [7].

Культурна спадщина України переконливо свідчить про сильні позиції жінки в суспільстві. Чільне місце в культурі українців займає концепція ідеальної жінки. Народна уява наділяє її сильним характером, дівістю, вмінням зосереджуватись на головному і

гідно вирішувати найважливіші життєві питання, концентруючи владу в своїх руках. Витоки такого сприйняття ідеології української жінки в свідомості народу потрібно шукати в ритуалах, піснях, казках, міфах, які відображають факт існування в Україні матриархату. Із настанням патріархату головою стає чоловік. Незважаючи на це, аналіз писемних джерел 10–15 ст. засвідчує, що поряд із іменами великих княгинь, саме становище яких передбачало їх участь у політичних подіях, можна знайти немало імен княжих дружин, сестер, дочок – учасниць політичних подій, феодальних війн, а то і просто значних особистостей. Але зрозуміло, що не всі жінки навіть високого соціального статусу брали на рівні з чоловіками участь у політичній, адміністративній, дипломатичній, культурній діяльності.

Костомаров, аналізуючи ситуацію в українському суспільстві 16–17 ст., переконливо довів, що становище української жінки було набагато кращим, ніж великоруської. В Україні цього часу суспільне становище жінок, на відміну від Західної Європи, залежало не від суспільного статусу чоловіка, а від власного майнового становища. Жінка того часу – значима одиниця суспільства, за повнотою своїх прав і свобод не відрізнялася від чоловіка. Правове становище жінок нормував Литовський статут, у карних та цивільних постановках якого був закріплений принцип рівного права для чоловіків і жінок. Жінки – землевласниці не усувалися від такої державної справи, як сплата податків, не усувалися від державних посад (Корсунське староство перейшло від Яна Даниловича до його дружини Софії). Документи засвідчують активну участь жінок–магнаток у справах місцевого самоврядування та їх вплив на суспільно–політичне життя українських міст. Лише в українському звичаєвому праві існувала така унікальна юридична конструкція як материзна – придане жінки у вигляді нерухомості або наділу землі, яке не входило в загально сімейне майно, передавалося у спадок лише по материнській лінії. Українська сім'я, як правило, базувалася на принципах рівноправності подружжя. Дружина, від слова «друг», була для чоловіка не слугою, а товаришкою, на відміну від великоруської жінки – дружини від слова «роженця». Тривалому збереженню деяких матриархальних звичаїв сприяв період козацтва в Україні. Роль жінки в домі посилювалася через часту відсутність голови сім'ї та дорослих синів. Зберігаючи звичаї матриархату, нація захищала свою ідентичність, значну роль в цій справі відігравали жінки, які виступали берегинями цінностей. Втрата автономії Україною та входження Наддніпрянщини до складу Російської імперії суттєво вплинуло на статус українських жінок. Дискримінаційний характер ряду статей поєднувався з кріпацтвом, теоретично та моральною основою яких було християнське вчення. Щодо стосунків між статтями, то жінка створена після чоловіка – для чоловіка. Тільки в 1863 р. жінка була звільнена від публічного тілесного покарання. Приблизно з цього часу і започатковуються нові прояви жіночої активності, або громадський «жіночий рух».

Аналіз стану гендерних відносин в українській історії дає можливість стверджувати, що поява паритетного підходу є історично об'єктивною закономірністю і на сучасному етапі відповідає глибинним тенденціям

розвитку людського буття, що робить цей підхід актуальним та перспективним.

Підсумовуючи, можемо підкреслити необхідність планомирної, активної роботи для створення рівних соціальних умов розвитку; мова йде не про «усереднення» людини й перетворення її в якусь безстатеву істоту, а про зняття тих соціальних бар'єрів, які заважають виявитися людині як особистості. Одним з таких бар'єрів можемо вважати «стереотип статі», що спрощує, усереднює особистість до рівня реалізації її «природної специфіки» – як чоловіка або як жінки.

Список використаних джерел

1. Антонова Н. В. Проблема личностной идентичности в интерпретации современного психоанализа, интерекционизма и когнитивной психологии // Вопросы психологии. – 1996. – №1. – С.131–143.
2. Бердяев Н. А. Новое религиозное сознание и общественность / Составление и комментарии В. В. Сапова. – Канон+, 1999. – 464 с. – (История философии в памятниках) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://krotov.info/library/02_b/berdyayev/1907_2_213.htm
3. Вульф В. Миссис Дэллоуэй. – СПб.: Азбука (Классика), 2000. – 224 с.
4. Джонсон Р. А. Он: глубинные аспекты мужской психологии. – Харьков: Фолио; М.: Ин-т общегуманитарных исследований, 1996.
5. Зиммель Г. Женская культура // Зиммель Г. Избранное в 2-х тт. – М., 1996. С.265.
6. Крилова С. Любов // Філософський енциклопедичний словник. – К., 2002. – С.348–349.
7. Рубан О. В. Гендерно–рольовий баланс у бутті сучасної людини: екзистенційний вимір // Філософські науки: традиції та інновації. Науковий журнал. – Суми, 2011. – №2 (4). – С.151–158.
8. Фромм Э. Искусство любить: Исследование природы любви. – М.: Педагогика, 1990. – 160 с.
9. Фромм Эрик. Мужчина и женщина [Текст] / Э. Фромм. – М.: АСТ, 1998. – 509 с. – (Классики зарубежной психологии).
10. Хамитов Н., Крылова С. Этика. Путь к красоте отношений. Курс лекций / Н. Хамитов, С. Крылова. – К.: КНТ, Центр учебной литературы, 2007.
11. Хамітов Н. Буття буденне, буття граничне, буття мета граничне / Хамітов Н., Крилова С. Філософський словник. Людина і світ. – К.: КНТ, Центр навчальної літератури, 2007. – 264 с.
12. Хамітов Н. В. Екзистенційний вимір статі // Людина в есенційних та екзистенційних вимірах. – К.: Наукова думка, 2004. – С.223–244.
13. Хамитов Н. Философия человека: от метафизики к метантропологии. – К.: Ника–Центр; М.: Институт общегуманитарных исследований, 2002. – 334 с.
14. Чернышевский Н. Г. «Что делать» Роман. – Л.: «Художественная литература», 1971. – 469 с.
15. Bem S. L. The measurement of psychological androgyny / Journal of Consulting and Clinical Psychology. – 1974. – №42. – P.155–162.

References

1. Antonova N. V. Problema lichnostnoj identichnosti v interpretacii sovremennogo psihoanaliza, interekcionizma i kognitivnoj psihologii // Voprosy psihologii. – 1996. – №1. – S.131–143.
2. Berdjajev N. A. Novoe religioznoe soznanie i obshhestvennost' / Sostavlenie i kommentarii V. V. Sapova. – Kanon+, 1999. – 464 s. – (Istorija filosofii v pamjatnikah) [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://krotov.info/library/02_b/berdyayev/1907_2_213.htm
3. Vul'f V. Missis Djellouej. – SPb.: Azbuka (Klassika), 2000. – 224 s.
4. Dzhonson R. A. On: glubinnye aspekty mužskoj psihologii. – Har'kov: Folio; M.: In-t obshhegumanitarnyh issledovanij, 1996.
5. Zimmel' G. Zhenskaja kul'tura // Zimmel' G. Izbrannoe v 2-h tt. – M., 1996. S.265.
6. Krylova S. Ljubov // Filososf's'kij encyklopedychnyj slovnyk. – K., 2002. – S.348–349.
7. Ruban O. V. Genderno–rol'ovyj balans u butti suchasnoi' ljudyiny: ekzstencijnyj vymir // Filososf's'ki nauky: tradycii' ta innovacii'. Naukovyj zhurnal. – Sumy, 2011. – №2 (4). – S.151–158.

8. Fromm Je. Iskustvo ljubiti: Issledovanie prirody ljubvi. – M.: Pedagogika, 1990. – 160 s.

9. Fromm Jerik. Muzhchina i zhenshina [Tekst] / Je. Fromm. – M.: AST, 1998. – 509 s. – (Klassiki zarubezhnoj psihologii).

10. Hamitov N., Krylova S. Jetika. Put' k krasote otoshenij. Kurs lekcij / N. Hamitov, S. Krylova. – K.: KNT, Centr uchebnoj literatury, 2007.

11. Hamitov N. Buttja budenne, buttja granychne, buttja meta granychne / Hamitov N., Krylova S. Filosofov'kyj slovnyk. Ljudyna i svit. – K.: KNT, Centr navchal'noi literatury, 2007. – 264 s.

12. Hamitov N. V. Ekzystencijnyj vymir stati // Ljudyna v esencijnyh ta ekzystencijnyh vymirah. – K.: Naukova dumka, 2004. – S.223–244.

13. Hamitov N. Filosofiga cheloveka: ot metafiziki k metoantropologii. – K.: Nika-Centr; M.: Institut obshhegumanitarnyh issledovanij, 2002. – 334 s.

14. Chernyshevskij N. G. «Chto delat'» Roman. – L.: «Hudozhestvennaja literatura», 1971. – 469 s.

15. Bem S. L. The measurement of psychological androgyny / Journal of Consulting and Clinical Psychology. – 1974. – №42. – P.155–162.

Ruban O., teacher of Social Sciences of the College SNAU, Applicant of the Institute of Philosophy named after H. Skovoroda of National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine, Sumy), rubanrov@ukr.net

Theo retical foundation of ideological basis formation in the philosophical literature on gender–role subject – parity approach

Several ideological approaches to the problem of gender roles can be outlined in the philosophical literature. The most distinct are the two opposing: patriarchal and feminist. The article comprises the analysis of ideological historical field, beginning from the ancient times to the latest contributions of modern researchers, which became the foundation for formation of parity ideological basis on gender–role subject as liberation from extremes of patriarchal and feminist approaches.

The cultural heritage of Ukraine clearly demonstrates the strong position of women in society. The analysis of gender relations in Ukrainian history makes it possible to state that the emergence of parity approach is historically conditioned and now it corresponds to the deep trends of human existence development.

Keywords: gender–role issues, parity relations, androgynosity, femininity, masculinity, metaanthropology, androgyny–analysis, everyday being, marginal being, metamarginal being.

* * *

УДК 1.17.177

Санакуев Н. Г.,

кандидат философских наук, старший преподаватель кафедры рекламы и связей с общественностью, Институт Журналистики, Киевский университет им. Бориса Гринченко (Украина, Киев), m.sanakuiev@kubg.edu.ua

Мартыненко М. А.,

студентка, Институт Журналистики, Киевский университет им. Бориса Гринченко (Украина, Киев), mirindi@ukr.net

К ВОПРОСУ СОЦИАЛЬНОГО ГУМАНИЗМА СКВОЗЬ ПРИЗМУ ЭТИЧЕСКИХ РЕАЛИЙ

Рассмотрено этическое учение «социального гуманизма» и определена его сущность. Очерчены основные исторические моменты развития этого социального явления. Особое внимание уделено раскрытию предмета социального гуманизма и тому кругу проблем, которые возникают в связи с демократическими проблемами развития общества. Выражены аргументированные доказательства, касающиеся перспектив развития моральных ценностей в дальнейшем. Доказано что одной из самых острых проблем этой отрасли социально–философского знания – это вопрос практической реализации политическими институтами и создание новой культурной системы, а также проблема неготовности общечеловеческого сознания.

Ключевые слова: социальный гуманизм, «этическая революция», экономический детерминизм, этический реализм, моральные ценности, достоинство личности, государственное право, социальные конфликты.

(стаття друкується мовою оригіналу)

Франкфуртская декларация Принципов Социалистического Интернационала (1951 г.), как отметил один из ее создателей Карл Шмид, осуществила коперниковский переворот в социальном самосознании себя человечеством [1]. Вслед за ней Годесберзская программа Принципов Социал–демократической партии Германии (1959 г.) закрепила и углубила принципы социального гуманизма [2 с. 220]. Существенным отличием этих двух исторических документов середины 20 века является то, что они, по выражению, их шеф–идеолога Вилли Айхлера, воплощали в себе достижения «этической революции», которую осуществила социал–демократическая мысль, обобщив и впитав в себя не только творческие достижения собственных теоретиков, но и новейшие достижения мировых этических учений. Прежде всего это заключалось в том, что социал–демократия в теории и на практике окончательно порвала с марксистскими традициями и даже, как констатировал Вилли Айхлер, выбросила марксизм «за борт» [2, с. 221].

Этически ориентированные социал–демократические принципы гуманизации социальной жизни стали итогом критического переосмысления неконтролируемых человеком свободных рыночных отношений капитализма и фактически функционировали «по законам джунглей» (К. Шмидт). В то же время социал–демократическая «гуманистическая этика» (В. Айхлер) с большой силой наглядности и достоверности раскрыла антигуманную суть как национал–социалистического, так и коммунистического общественно–государственного строя. Было обнаружено не только недостатки социальной практики, но и недостатки теоретических систем и их философско–методологических основ. Определяя значимую влияние марксистской моральной критики капиталистической эксплуатации в деле очеловечивания индустриального общества, в котором царил капитализм, социал–демократия, в частности немецкая – убедительно показала ограниченность, а потому и кажущаяся гуманистичность концепции научного коммунизма, в частности теории и практики так называемого «реального социализма», возникший после Октябрьской революции 1917 года [2; 3].

Следуя и развивая идеи неокантианских сторонников этического социализма, которые стремились лишь дополнить марксизм моральной содержательностью, создатели этически обоснованных принципов демократического социализма отказываются от принципов марксистского социального учения – экономического детерминизма и историзма. Они доказывают, что марксистская попытка научного обоснования гуманистической цели социалистического движения и, в частности, путей ее достижения оставляет эти цели только в рамках утилитарно–полезной целесообразности [3, с. 212].

Итак, сциентистский онтологизм научного коммунизма элиминирует первичную, непосредственную значимость достоинства отдельного человека как определяющего масштаба и критерия социального знания и преобразования действительности. В свою очередь, это означает, что так называемый «практический гуманизм» марксистской научной теории социализма оставляет за своей научной логикой проблему высшего